

RAPPORT

Kritisk katalogisering: urfolk og minoriteter i historisk fotografisk materiale ved Billedsamlingen

104854101 Kritisk katalogisering – Kulturrådet: Kr. 150 000

104854102 Kritisk katalogisering – Arkivverket: kr. 250 000

Siden april 2025 har vi vært to arkivkonsulenter som har jobbet mot å utvikle en ny arkivpraksis for historisk fotografisk materiale med innhold knyttet til minoriteter og urfolk, ved Billedsamlingen ved Universitetsbiblioteket i Bergen.

Vi har med et kritisk blikk sett på Billedsamlingens egne katalogiseringspraksis ved å kartlegge diskriminerende språkbruk i titler og verksbeskrivelser, lagt til oppdaterte og mer nyanserte emneord og terminologi, og generelt bygget ut metadata på samlinger der beskrivelser knyttet til samisk og kvensk kultur ikke er godt nok dokumentert. Dette har foregått gjennom møter med informanter med samisk og kvensk bakgrunn og i dialog med fagmiljøer ved museer og arkivinstitusjoner, samt gjennom tilgjengeliggjøring og formidling av materialet både digitalt og fysisk.

Prosjektet har brukt “Etisk veileder til bruk og publisering av samisk fotomateriale”, publisert mai 2025, som et aktivt verktøy i arbeidet med samiske motiver i våre fotografiske samlinger. Denne har fungert som metodisk rettesnor for prosjektet. Vi har også hentet inspirasjon fra Nasjonalmuseets standardiseringer etter at de gjennomførte et Kritisk katalogiseringsprosjekt. I tillegg har vi trukket veksler på andre museer og arkivinstitusjoners arbeid med fotoarkiv, gjennom presentasjon av prosjektet i det nasjonale fotonettverket drevet av Preus Museum, og gjennom møter og dialog med blant andre Kira Moss, Per Ivar Somby og Jorun Larsen, samt museer og arkivinstitusjoner som Nuohti, Nasjonalmuseet, Skeivt Arkiv, Norsk Folkemuseum, UNESCO Vestland, Kartverket, Preus Museum, Lepramuseet, Arkivverket og Victoria & Albert Museum.

Før vi satte igang med det praktiske arbeidet, jobbet vi med å opprette noen dokumenter som ville komme til nytte, både for oss, fremtidige arkivarbeidere og for brukeren av samlingene. Dette inkluderer en tekst som introduserer prosjektet, en forbeholds-tekst som opplyser om utdatert språkbruk ved Spesialsamlingene generelt og et sett med etiske prinsipper spesifikt rettet mot Billedsamlingens arbeid.

Prosjektet har tatt utgangspunkt i samlingen til Sophus Tromholt, som fotograferte samiske og kvenske personer og deres hverdagsliv i Kautokeino og omegn, 1882-83. Videre har prosjektet gjennomgått øvrig fotografisk materiale hos Billedsamlingen som kan knyttes til samiske eller kvenske lokalsamfunn og enkeltpersoner.

Vi har kartlagt diskriminerende språkbruk i titler og verksbeskrivelser, og utviklet en ny standard for oppdateringer av dette. Her har det vært viktig å også bevare tidligere brukt språk som del av fotografiets historikk. Vi har oppdatert og lagt til mer nyansert terminologi gjennom emneord, og inkludert samiske og kvenske oversettelser der relevant. I tillegg har vi skrevet mer utfyllende verksbeskrivelser for enkeltbilder, og

identifisert flere avbildede personer med navn, samt slekts-koblinger mellom disse, og mer nøyaktige stedsnavn på hvor bildet er tatt.

Vi har jobbet med fokus på å tilgjengeliggjøre bildene for den relevante brukeren, i dette tilfellet samiske og kvenske personer og andre etterkommere av det samiske innholdsmaterialet. Vi har derfor oversatt verkstitler til nordsamisk, og lagt inn oversettelser på flere samiske språk på relevante søkeord, steds- og personnavn. Vi ser at arbeidet har fått en direkte økt bruksverdi når det gjelder slektsgranskning, håndtverksforskning og lokalhistorie, med mer.

Det omfattende arbeidet rundt dokumentasjon og innsamling av informasjon har foregått i samarbeid med en rekke personer med kunnskap om samiske og kvensk språk og kultur. De har bidratt til å forankre, sikre medbestemmelse og relevans samt bidra med metadata, kvalitetssikring av informasjon og oversettelse til nordsamisk. Vi har rekruttert samarbeidspartnere gjennom Billedsamlingens etablerte nettverk, samt nye kontakter vi har gjort oss gjennom prosjektet. Bidragsyttere inkluderer:

- Katarina Dorothea, fortellerkunstner og medlem av Bergen og omegn sameforening, som både har samlet informasjon om avbildede personer i samlingen, og detaljer rundt samiske tradisjoner rundt håndverk og klesplagg. I tillegg har hun utviklet fortellinger som følger avbildede personer, presentert i den digitale utstillingen "Arkivbildenes potensiale for menneskeliggjøring: Tromholts fotografier sett innenfra og utenfra".
- Marthe Tolnes Fjellestad, kurator ved Perspektivet museum i Tromsø, som i 2018 publiserte boken "Starman" om Sophus Tromholt sammen med Solveig Greve, og i 2025 publiserte "Etisk veileder til bruk og publisering av samisk fotomateriale". Hun har vært en naturlig sparringspartner for prosjektet og har bidratt med utfyllende metadata, kryssreferert mot egne notater fra disse tidligere publikasjons-prosjektene, og kvalitetssikring av formale valg som sitering, oppsett av ny metadata og ordvalg.
- Johan Daniel Hætta har vært prosjektets oversetter til nordsamisk. Han har oversatt titler, samt noen kortere tekster, blant annet tekst om prosjektet og Sophus Tromholt, samt forbeholdstekst.
- Kristian E. Johnsen har bidratt med tolkninger av enkeltbilder, utfyllende metadata om steder og lokalhistorie og navn på personer. Vi har også sitert ham fra tidligere artikler han har skrevet tilknyttet Tromholts fotografier, i avisene Ságat og Altaposten, og han har skrevet nye artikler basert på vårt samarbeid, om et bilde av bygden Kistrand, og om et gruppeportrett fra Lille Lerresfjord.
- Sára Márjá Boine fra Norske Reindrifsamers Landsforbund har bidratt med utfyllende metadata om rein og reindsdrift tilknyttet samisk kultur.

Flere av disse har også involvert sitt eget nettverk for dialog og informasjonsinnhenting. I tillegg har vi vært i møter og dialog med Per Ivar Somby og Kira Moss som har arbeidet med Sophus Tromholts fotografiske materiale, og stipendiat i kunsthistorie ved UiB Jorun Larsen, som utviklet en digital utstilling med fokus på etisk problematiske fotografi fra helsesektoren. Samtidig har vi fått god hjelp med ressurser i Troms-området fra Trude Fonneland ved UiT og Stine Benedicte Sveen fra Sametinget. Vi har hatt dialog med museer og arkivinstitusjoner som Nuohhti, Nasjonalmuseet, Skeivt Arkiv, Norsk

Folkemuseum, UNESCO Vestland, Kartverket, Preus Museum, Lepramuseet, Arkivverket og Victoria & Albert Museum.

Et viktig mål med prosjektet har vært å utvikle en metodikk for å arbeide med metadata som vil være veiledene for fremtidig katalogisering med liknende innhold. Gjennom det praktiske arbeidet med prosjektet, har vi derfor arbeidet med et internt standardiseringsdokument for Billedsamlingen, med prinsipper og eksempler. Dokumentet veileder fremtidige arkivarer i endring og oversettelse av bildenes titler, emneord og stedsnavn med bevaring av fotografens originale metadata. Det kommer også med forslag til innhenting av info for å utfylle konteksten til et bilde, fremgangsmåte med indentifisering av avbildede personer, samt gir innganger for etisk refleksjon, og konkret veiledning i kildehenvisning og vernetid rundt et bilde. Dokumentet har som hensikt å bli brukt og videreutviklet ved katalogisering av øvrige fotosamlinger av minoriteter og folkegrupper og annet, sensitivt materiale.

Dette arbeidet har vært et lite men viktig tiltak i oppjøret med fornorskningspolitikken og uretten mot samer og kvener i Norge, som beskrevet i rapporten til Sannhets- og forsoningskommisjonen.

FORMIDLING

Prosjektet har konkret fylt ut informasjon om bildene fortløpende i Billedsamlingens digitale portal [Marcus.uib.no](https://marcus.uib.no), som er tilgjengelig for allmennheten.

I mai deltok vi og presenterte prosjektet på fotonettverkets vårmøte, arrangert av Preus Museum her i Bergen. Her ble vi også introdusert til Arkivverkets felles metadatamodell. Like etter presenterte vi prosjektet i en Spesialglimt-artikkel på UiBs digitale plattform På Høyden. I tillegg presenterte vi prosessen og resultatene av prosjektet for alle Spesialsamlingene ved Universitetet i Bergen i slutten av September. Her delte vi ut fysiske kopier av dokumentene våre, med særlig fokus på våre Standardiseringsprinsipper. En annen plattform for formidling har vært UNESCO-ruta Vestland, hvor Tromholts samling er en av postene – dette ga mulighet for å samtidig presentere prosjektet.

I tillegg har vi brukt Billedsamlingen sin Instagram og Facebook til å dele poster som er knyttet til prosjektet, med særlig fokus på sluttresultatet og den digitale utstillingen.

I november produserte vi den digitale utstillingen “Arkivbildenes potensiale for menneskeliggjøring: Tromholts fotografier sett innenfra og utenfra” (<https://marcus.uib.no/exhibition/kritkat>). Denne bestod av refleksjoner og konklusjoner gjort gjennom prosjektet, illustrert med eksempler, og fortellinger knyttet til Tromholts bilder skrevet av vår samarbeidspartner, medlem av Bergen og omegn sameforening og fortellerkunstner, Katarina Dorothea Isaksen. Utstillingen bestod av bilder og tekst, men også et lydspor, som gjenskapte joiken Tromholt fikk skrevet for seg under sitt opphold i Finnmark, nå gjenskapet med samisk tekst og spilt inn av Isaksen. Utstillingen vil bevares permanent på nett og er tilgjengelig for allmennheten. Håpet er å formidle den nye arkivpraksisen som vi har utarbeidet, og sette søkelyset på den samiske kulturhistorien som fortsatt lever videre gjennom bildene.